

sednare i thy fall från kommunalstämmas ordförande låter infordra röstlängderna för att med valprotokollet jemföra och det samma kontrollera.

18:de §:ns lydelse skulle blifva:

Konungens Befallningshafvande åligger, att, när val till riksdagsman i Andra Kammaren erfordras, derom underrätta vederbörande valförrättare, som låter tid och ort för valet — äfvensom vid omedelbara val — för rösternas afgifvande inför kommunalstämmas ordförande i kyrkorna kungöra med särskild föreskrift etc. etc.

Om dessa eller med dem liktydiga tillägg och ändringar göras i Riksdagsordningen, blir det alltid valmännens ensak att bevara sin valrätt så, att den ej af andra blir beroende.

Stockholm den 23 Januari 1872.

A. Cederström.

N:o 2.

Af Herr Casparsson: Angående beviljande af ett låneunderstöd å 500,000 R:dr R:mt för sänkning af sjön Temnaren och upprensning af dess tillopp.

Bland företag, som, med hänsyn till deras omfattning och vigt för odlingens befrämjande, synas förtjenta att af representationen uppmärksammas, intager frågan om sänkning af sjön Temnaren och upprensning af dess tillopp ett framstående rum. Denna sjö, belägen inom Bälinge, Norunda och Örbyhus härader af Upsala samt Wåla härad af Westerås län, skadar, öfversvämmar eller fördränker en areal, uppgående enligt

senaste approximativa beräkningar till minst 13,500 tunnland, hvaraf en del af sällsynt god beskaffenhet. Följande korta historik öfver frågan, hvars första uppkomst kan spåras tillbaka öfver 200 år, ehuru den först under början af detta århundrade antager mera bestämda former, torde kunna gifva någon ledning för bedömandet af dess utveckling, betydelse och närvarande ståndpunkt.

Redan år 1650, efter fullbordad anläggning af Ullfors bruk, anförde Wåla och Harbo socknemän besvär öfver dämningar i Tierps ån, hvilka i deras tanke uppkommit genom den nya bruksanläggningen. I anledning deraf blef det år 1661 bruksägaren anbefaldt att hålla kungsådra i bruksdammen öppen. Då detta påbud ej efterleddes, blefvo år 1664 klagomålen förnyade.

År 1707, då bruksdammen ombyggdes, och utskofvet för flodvattnet inskränktes, börjades såväl derom, som om kungsådran, utefter hela vattendraget, rättegång, som slutligen genom Kongl. Svea Hofrätts dom år 1717 så afgjordes, att *kungsådra borde, der lägenhet sådant medgäfvæ, hållas öppen till minst 12 alnars bredd*, samt hindren för vattnets fria lopp uti ån genom rensning undanröjas. Kort derefter uppstod åter tvist om rättigheten för egaren af Odensfors qvarn att medelst utsättande af bräde eller stock i ån leda vattnet till qvarnrännan, hvilket slutligen äfven blef genom en Kongl. Hofrättens dom af år 1724 förbjudet.

År 1757 upptogs en kanal för vattnets framledande förbi Harforsen i följd af den i 1717 års dom påbjudna rensning.

År 1815 blef af Major J. Forsell plan och förslag uppgjort till sjön Temnarens sänkande medelst upptagande af en kanal utmed ån från lugnvattnet nedom Odensforsen till ofvanom Harforsen, hvarigenom sjön ansågs kunna sänkas 4 fot. Kostnaden beräknades till 16,666 R:dr 32 sk. B:co, utom lösen för Odensfors qvarn som borde utrifvas.

År 1818 höll Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Upsala län besigtning utefter Tierps ån, dervid den obestridliga nytta sjön Temnarens sänkande skulle medföra vitsordades, enär de sjön och åsträckan omgifvande fälten endast frambringade ett uselt starrhö, och sjön årligen inkräktade på den jemna marken, samt belägenheten vore sådan, att på en mils afstånd från Temnaren till Odensfors qvarn, ofta intill $\frac{1}{4}$ mil från ån, de af naturen bördiga fälten om våren endast voro en stor sjö.

År 1822 afgaf Öfverstelöjtnant C. P. Hällström nytt betänkande och förslag till Temnarens sänkande, hvori han föreslår opprensning af forssarne i ån till 80 fots bredd och 6 fots djup, utom den öfre eller Harforsen, hvilken borde fördjupas till 7 fot under medelvattenytan ofvanför densamma. hvarigenom sjön ansågs blifva sänkt 3 fot, för en beräknad kostnad af 27,275 R:dr B:co, utom lösen för Odensfors qvarn. De vattenskadade marker, som deraf skulle få nytta, beräknades till 10,435 tunnland.

År 1842 verkställde Agronomen A. Johnson undersökning angående sjösänk-

ningen och förordade densamma samt vitsordade, att jordmånen å de till Temnaren och Tierps ån angränsande vidsträckta fälten bestod af svartmylla med lerblandad botten och af mergel, oftast 1 fot från jorดยtan, samt af en här i landet sällsynt god beskaffenhet, hvilket jemväl af Direktören George Stephens vid en af honom 1838 hållen undersökning intygats.

År 1842 i September hölls, inför landshöfdingarne inom Upsala och Westerås län, sammanträde med vederbörande intressenter och allmänna ombud, hvarvid en komité utsågs, för att befordra ärendet, och som bland annat skulle undersöka, huruvida olägenhet vore att befara genom Odensfors qvarns borttagande och sjöns sänkande, och huru slika olägenheter borde förekommas, samt uträna kostnaden för qvarnen, i händelse lösningsfrågan måste enligt 1824 års förordning om utrifning af vattenverk afgöras. Genom föranstaltande af denna komité samt landshöfdingen Baron von Krämer afgaf Majoren, numera Öfverste Otto Modig betänkande i frågan, hvaruti han förklarade sig dela de uti Öfverstelöjtnant Hällströms förslag uttalade åsigtter, att hvarken Ullfors bruk derigenom kunde komma att för framtiden få minskadt drifvatten, eller bruksdammen få starkare påkänning af vattenflöde än förut, förutsatt likväl att damluckorna för öfverflödsvattnets framsläppande, som sig bör, i tid hållas öppna, och att, på grund af att lika vattenmassa som förut skulle passera Tierps ån, det icke kunde anses, att de nedanför Ullfors belägna jordegorna mera än förut blefvo besvärade af vårflödena; men att i anseende till den tidrymd af 20 år, som förflutit, sedan förslaget uppgjordes, kostnaden borde ökas med 20 procent, eller till 32,700 R:dr B:co, hvartill borde läggas lösen för Odensfors qvarn.

År 1843 den 5 Juli fastställde Kongl. Maj:t Öfverstelöjtnant Hällströms sålunda med 20 procent förökade kostnadsförslag, samt anvisade ett anslag af 8,000 R:dr utan återbetalningsskyldighet och ett lån af 8,365 R:dr allt B:co till arbetets utförande.

År 1843 afgaf Bergmästaren J. Beronius, på Ullfors bruksegares begäran, betänkande angående vattenmängden i sjön Temnaren efter dess sänkning enligt 1822 års förslag samt åtgången och tillräckligheten af drifvatten för Ullfors bruk. grundadt på flera undersökningar och beräkningar.

År 1844 den 28 Mars hölls af landshöfdingarne i Upsala och Vesterås län ånyo sammanträde med vederbörande angående Temnarens sänkning, dervid bruksegaren på grund af 1824 års förordning afgaf protest mot sjösänkningen, hvilken ansågs menligt inverka på vattentillgången för hans nedanför belägna större jernverk, och fick efter anställd omröstning emellan strandegarne frågan dermed tillsvidare förfalla.

År 1860 upptogs ärendet ånyo, då en direktion utsågs, som skulle tillse, att sjön blefve sänkt till möjligaste högsta fottal, och i öfrigt befrämja sakens framgång, hvilket ansågs kunna ske genom upptagandet af en vattenledning från sjön Iugen, en vik af Dalelven, till Tierpsån ofvanom Ullfors bruk, för att derigenom förse de nedanför liggande vattenverken med driftvatten, för hvad som genom sjösänkningen möj-

ligen kunde deraf förloras. Till anläggning af en sådan kanal uppgjorde Major C. Adelsköld år 1862 förslag, slutande på 92,100 R:dr R:mt. Derefter hölls samma år nytt sammanträde med vederbörande, då Söderfors bruksegare protesterade mot anläggningen af berörda kanal, enär det befarades, att sådant skulle menligt inverka på vattentillgången för nedanliggande vattenverk vid Dalelven. Herr Professor J. S. Bagge hade äfven härom afgifvit utlåtande. I anledning deraf afgaf Major Adelsköld påföljande året utlåtande i denna fråga, samt uppgjorde derjemte ett särskildt betänkande och förslag till sjön Temnarens sänkning, utgående derpå att en damm skulle anläggas i Tierpsån vid Harforsen, för att såmedelst betrygga vattenverksegarne tillgång på nödigt driftvatten, då Ingens kanal blefve obehöflig. Kostnaden i detta förslag uppgår till 315,000 R:dr R:mt utom qvarnlösen. Såväl sistnämnda förslag, som det år 1822 uppgjorda, innefattar endast upprensning af Tierpsån från och med Odensforsen till och med Harforsen, men icke någon rätning och upprensning af ån i öfrigt, hvarken nedanför Odensforsen eller ofvanför Harforsen till djupvattnet i sjön, än mindre uti de till sjön Temnaren och Tierpsån nedflytande åar och vattendrag, som äro omgifna af stora sumpiga fält, hvilka äro af en sådan upprensning väsendt-ligen beroende.

År 1863 förrättade Förste Landtmätaren C. Sjöholm efter förordnande laga värdering af Odensfors qvarn, uppskattad med 50 procents förhöjning, enligt 1824 års förordning till 7,251 R:dr 30 öre R:mt, hvarmed vederbörande åtnöjdes; men ansåg sig egaren ej böra afträda qvarnen, förr än ett antagligt förslag till sjösänkningen blefve uppgjort.

År 1864 beslöt omsider den utsedda arbetsdirektionen, med afseende dels å de processer man från bruksegarnes sida hade att vänta, dels derå att, efter begäran af senast församlade Ständer, en ny lag för aftappning af vattenskadade marker vore under utarbetning, dels slutligen i betraktande af de missgynnande förhållanden, hvarunder jordbrukaren då arbetade, att åtgärderna för Temnarens sänkning borde tills vidare anstå; hvarjemte till betäckande af kostnaderna för de förberedande åtgärderna en summa af 4,800 R:dr R:mt skulle på delegarne utdebiteras. Vid samma tillfälle nedlade Landshöfdingen Baron von Kræmer det ordförandeskap i direktionen, han i många år, under varmt och lifligt intresse för sakens framgång, utöfvat.

År 1870 den 12 Oktober blef af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Upsala län efter anmodan åter nytt sammanträde hållet med vederbörande, dervid flera delegare framhöllo behöfligheten af att utsträcka rensningsarbetet till vattendragen ofvanom Temnaren, äfvensom en af direktionens ledamöter yrkade, att ny undersökning borde ske och sträcka sig utefter hela Tierps ån ända ned till Bottniska viken, samt att frågan om upptagande af Ingens kanal åter borde upplifvas. Derefter beslöto strandegarne att utföra årensningen och sjösänkningen enligt 1822 års förslag, samt att den därför utsedda arbetsdirektionen skulle ega att låta uppgöra *det ytterligare kostnadsförslag, som derföre kunde erfordras*, samt *ni öfrigt vidtaga alla åtgärder, som*

kunde befördra företaget till ett lyckligt slut.» Emot detta, i öfrigt enhälliga, beslut reserverade sig ombudet för Ullfors bruksegare och förbehöll denne öppen talan. Genom det af Förste Landtmätaren Sjöholm, enligt vederbörligt förordnande, derefter afgifna förslag skulle ej allenast Tierpsån ända från Alderforsen till Temnaren och en längre bank vid utloppet från denna sjö rätas, utvidgas och uppmuddras, utan äfven de i sjön Temnaren och Tierpsån utfallande åar och andra vattendrag, icke mindre än 13 stycken till antalet, hvilka omgifvas af sumpiga egor, uppgrävas och uppmuddras till erforderligt djup ut i sjön, och såmedelst alla de låga markerna befrias från öfversvämning och annan vattenskada, emedan sjön anses blifva sänkt 5,5 å 6,0 fot, eller så mycket att den icke komme att vid flod öfverstiga sitt förra låga vattenstånd sommartiden. Arealen, som derigenom skulle förbättras, är beräknad till 12,000 tunnland, och blifvande landvinning uti sjön tjenlig till äng minst 1,500 tunnland, eller tillsammans 13,500 tunnland, slutande detta omfattande förslag på en kostnad, stor 750,000 R:dr R:mt.

Af denna redogörelse synes, att de väsentliga hindren för frågans lyckliga lösning bestått dels i svårigheten att på ett tillfredställande sätt reglera vattentillgången för de deraf beroende gångande verken, dels i de olägenheter som under nu gällande lagstiftning för vattenaftappningsföretag måste uppstå vid anskaffandet på enskild väg af penningemedel till så betydliga belopp som här ifrågavarande. Det förra hindret har nu omsider genom vattenverksegarens välvilliga och oegennyttiga tillmötesgående blifvit hufvudsakligen undanröjdt, i det han under den 5 Juni 1871 medgifvit: »att rifning af Odensfors qvarn och påbörjande af de arbeten, som i sammanhang dermed böra för Temnareåns rensning i öfverenstämmelse med det af Förste Landtmätaren m. n. Sjöholm uppgjorda förslag utföras, må numera taga sin början.» — Det senare hindret kvarstår deremot ännu. Hvarje upplåning på enskilda händer för utförande af ett industrielt företag förutsätter nemligen erbjudandet antingen af realsäkerhet eller af antaglig personlig borgen. Den senare utvägen är vid ett företag af den beskaffenhet som det ifrågavarande knappast möjlig att åstadkomma, och nu gällande lagstiftning tillerkänner endast åt Staten förmånsrätt för återbekommandet af lån, som blifvit beviljade till förbättring af vattenskadad jord. En mellankomst från Statens sida synes då här så mycket mera påkallad, som företagets genomförande det oakadt af den enskilde jordegaren kräfver mer än vanliga ansträngningar.

Frågans storartade dimensioner och odlingsmarkernas aflägsenhet från odalegorna förutsätter nemligen mångenstädes anläggandet af nya gårdar med dertill hörande uppsättning af kreatur och redskap. Då härtill lägges att, med undantag af några få större bruksegare, delegarnes öfvervägande flertal utgöres af mindre hemmanssegare, så framgår tydligt, att uppgiftens omfattning och medlen till dess utförande ej till hvarandra stå i ett jemnt förhållande. Att förmedla och utjemna detta är en uppgift, som endast representationen kan lösa. Och Temnaretraktens naturliga tillgångar torde berättiga en sådan lösning. Gynnad med en i allmänhet god jordmån, hvaraf en

del till och med är af den utmärkta beskaffenhet, att Agronomen Stephens yttrat, det han blott i Holland sett något dermed jemförligt, har hela denna trakt, under de samverkande inflytelserna af vattenuppdämningar, naturliga så väl som artifi-ciella, frostländighet och dåliga eller inga förbindelsemedel, hitintills legat, så att säga, uti kulturens döda vinkel. Genom den norra stambanans fortsättande från Upsala—Sala kommer en del af denna trakt, och genom realiserandet af den under teckning varande jernvägen Upsala—Gefle skulle i ännu högre grad den öfriga delen komma att få sina behof af kommunikationer afhjelpa eller åtminstone bättre tillgodosedda. Ett låneunderstöd för att tillgodogöra äfven de produktiva krafter, som under sekler samlats i Temnarens dalbäcken, skulle gifva en ny betydelse åt hela denna ort. Det skulle ej blott underlätta ett storartadt odlingsföretag, det skulle på samma gång skapa en hel ny bygd, genom att underlägga kulturen ett område motsvarande, efter medelberäkning af de areala förhållandena inom Upsala län, den odlade egoviddens af nära 5 hela socknar.

Då Riksdagen vid många tillfällen, och särskildt uti dess den 16 April 1868 till Kongl. Maj:t aflåtna underdåniga skrifvelse N:o 28, principiellt erkänt vigten och betydelsen af här förefintliga förutsättningar, och då den tvifvelsutän är beredd att äfven draga de derur härflytande konsekvenserna, så vågar jag vördsamt hemställa:

att Riksdagen för sänkning af sjön Temnaren och upprensning af dess tillopp, enligt af Kongl. Maj:t gillad och fastställd plan, måtte bevilja ett låneunderstöd af 500,000 R:dr R:mt, att från och med år 1873 utgå under fem års tid med $\frac{1}{2}$ årligen, under de vilkor för återbetalningen och på sätt i öfrigt, som, i afseende på andra för dylika arbeten vid innevarande riksdag anvisade lånemedel, varda stadgade.

Stockholm den 23 Januari 1872.

C. E. Casparsson..